

Rektor

Ulf Nyman
Utredare
Rektors kansli

Universitetskanslersämbetet

Uppdrag att genomlys utbildningsutbudet för livslångt lärande och omställning

Stockholms universitet har av regeringen fått i uppdrag att mot bakgrund av införandet av ett nytt omställningsstudiestöd analysera sitt utbildningsutbud.

I uppdraget till lärosätena formulerar regeringen två frågor som ska utgöra grund för analys:

1. Hur bidrar befintligt utbud till att möta de behov av utbildning som det nya stödet kan ge upphov till?
2. Hur planerar lärosätena att utveckla utbudet för att stärka tillgången till utbildning för livslångt lärande och omställning?

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) har i uppdrag att sammanställa och analysera rapporteringen från lärosätena, och som komplement till ovanstående frågor är UKÄ även intresserad av de utmaningar som lärosätena upplever när det gäller att utveckla utbudet i enlighet med regeringens önskemål.

I det följande ger Stockholms universitet sitt svar och sin analys på dessa frågor.

Hur bidrar Stockholms universitets befintliga utbud till att möta de behov av utbildning som det nya stödet kan ge upphov till?

Eftersom regeringens uppdrag syftar till att tillgängliggöra de kurser och utbildningar som riktar sig mot redan yrkesverksamma har Stockholms universitet i sin tur haft som utgångspunkt att huvudsakligen fokusera på utbildningar som till sin form är sådana som är möjliga att läsa parallellt med fortsatt yrkesverksamhet. Stockholms universitet erbjuder dock även ett antal campusbaserade heltidsutbildningar som riktar sig mot tidigare högskoleutbildade personer i syfte att möjliggöra omställning eller vidareutbildning. Även dessa utbildningar torde vara aktuella för omställningsstudiestödet.

I syfte att få en övergripande bild av hur stor andel av det totala utbudet som utgörs av utbildningar som kan läsas parallellt med yrkesverksamhet har en sammanställning ur universitetets utbildningsdatabas gjorts av de utbildningar som under perioden 2019-2022 getts antingen:

- med en kursfart på 50% eller lägre,
- på kvällstid,
- som distansstudier, eller
- som poänggivande uppdragsutbildning.

Sammanställningen ur utbildningsdatabasen är gjord utifrån givna *utbildningstillfällen*, dvs utan hänsyn tagen till utbildningarnas omfattning i högskolepoäng eller till utbildningarnas storlek i form av antagningstal, helårsstudenter eller helårsprestationer. Det ger således snarare en bild av det totala utbudet än av utbildningsvolymen.

Vad gäller utbildningar som ges med en studietakt på 50 % eller 25 % kan man konstatera att dessa utgör drygt 40 % av det totala antalet utbildningstillfällen, och att utbildningar inom humanistisk fakultet utgör mer än hälften av dessa.

Av det totala antalet utbildningstillfällen kan man vidare konstatera att kvällskurser utgör knappt 7 %; inga kvällskurser ges sannolikt med en högre studietakt än 50 %, vilket innebär att alla kvällskurser bör falla inom ramen för utbildningarna med lägre studietakt i stycket ovan. Särskilt Humanistiska fakulteten erbjuder en stor mängd kvällskurser.

Vad gäller utbildningar som ges på distans kan man se en trend som varit uppåtgående sedan 2019. Hur stor del av denna uppgång som är direkt pandemirelaterad är i nuläget svårt att avgöra, och det är därför osäkert om ökningen kommer att kvarstå eller om den går tillbaka något. Distansutbildningarna har i genomsnitt under de fyra senaste åren utgjort knappt 13 % av det totala antalet utbildningstillfällen; under 2022 utgjorde de ca 17 %.

För Stockholms universitets uppdragsutbildningar kan man konstatera att de förordningsstyrda utbildningarna Vidareutbildning av lärare (VAL) och Utländska lärares vidareutbildning (ULV) utgör ca 40 % vardera av uppdragsutbildningarna totalt. Ytterligare 4 % utgörs av utbildningar som ges på uppdrag av Skolverket (t.ex. Rektorsutbildning). På totalen utgör uppdragsutbildningarna drygt 6 % av alla utbildningstillfällen och universitetet har således en ganska omfattande uppdragsutbildningsverksamhet. Den absoluta merparten är politiskt initierad och endast en mindre del föranleds av uppdrag från andra delar av det omgivande samhället. För flera av universitetets lärarutbildningsinstitutioner är utrymmet för ytterligare uppdragsutbildningar begränsat.

Av utbildningarna på distans utgör program och programfördjupningar ca 10 %. Program med lägre studietakt eller som ges som uppdragsutbildning är betydligt mer sällsynta och program på kvällstid förekommer inte alls. Det stora flertalet av utbildningstillfällena som är lämpliga att kombinera med yrkesverksamhet utgörs således av kurser.

Ser man till utbildningarnas form så kan därför konstateras att antalet utbildningar som är *möjliga* att läsa parallellt med yrkesverksamhet är relativt stort.

Universitetet erbjuder också utbildningar som i hög grad riktar sig till personer som vill ställa om genom att läsa en heltidsutbildning för ett nytt yrke. Detta gäller inte minst utbildningar riktade mot skolektorn, exempelvis kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) och utbildningar mot specialpedagog, speciallärare och yrkeslärare. Dessa utbildningar, som alla omfattar 60-90 hp, torde vara lämpliga för att utnyttja omställningsstudiestödet.

För att kunna uttala sig om i vilken grad universitetets utbildningsutbud även innehållsmässigt kan möta ett behov av fort- eller omställningsutbildning för yrkesverksamma har universitetet undersökt möjligheten att utifrån de behörighetskrav som finns i utbildningsdatabasen få fram uppgifter om utbildningar direkt riktade till yrkesverksamma. Dock kan konstateras att det

utöver vidareutbildningsprogram med egna examina (t ex Speciallärare, Psykoterapeut samt Hälso- och sjukvårdskurator) och uppdragsutbildningar är svårt att från utbildningsdatabasen enkelt få fram användbar information om detta.

I planeringen av universitetets utbildningsinnehåll och -utbud är studenternas efterfrågan ofta väl känd, och statistik om antal sökande och deras prioriteringar är självklara verktyg i detta arbete. Vad gäller arbetsmarknadens behov är däremot underlag i form av statistik och prognoser mindre precisa, och därför ett skäl till att det används i mer begränsad omfattning. Snarare är alumnarbete, praktiksamarbeten och i några fall externa ledamöter i styrelser och/eller råd mer vanligt förekommande för att fånga upp denna kunskap. Även många lärare och forskare har själva god kännedom om arbetsmarknaden inom det egna området, och baserat på den forskning och undervisning som bedrivs ser man också ofta var behoven kommer att finnas i framtiden.

Stockholms universitet vill i sammanhanget även betona att det är stor skillnad mellan fort- och omställningsutbildning kopplat till yrken med professionsutbildningar jämfört med övriga utbildningar: för generella examina är kopplingen mellan yrkesområden och specifika utbildningar inte alltid så tydlig, och för den med en generell examen är därför arbetsmarknaden ofta bred.

Med detta sagt är universitetets bedömning att det reguljära utbildningsutbudet på ett övergripande plan väl motsvarar arbetsmarknadens behov och studenternas efterfrågan. Vad gäller det mer specifika behovet av fort- och omställningsutbildning för redan yrkesverksamma är det i nuläget svårare att göra en sådan bedömning, eftersom det är svårt att förutse hur behovet ser ut. Inom områden där behoven är kända erbjuder universitetet redan sådan utbildning, inte minst riktat mot skolsektorn. I övrigt är det mer oklart, och det blir i det vidare arbetet viktigt att se inom vilka områden kurser söks och sedan godkänns inom ramen för omställningsstudiestödet.

Universitetet bedömer sig sammanfattningsvis överlag ha en god balans mellan reguljärt utbildningsutbud och utbildningar främst avsedda för fort- eller vidareutbildning, givet de praktiska och ekonomiska förutsättningar som råder.

Hur planerar Stockholms universitet för att stärka tillgången till utbildning för livslångt lärande och omställning?

Vad gäller framtida förändringar av utbildningsutbudet avseende livslångt lärande är Stockholms universitets kunskap om behoven ännu inte tillräckligt stor. Vilka områden det råder kompetensbrist inom idag finns det god kunskap om, men i flertalet fall handlar det snarare om att befintliga utbildningar inte fyller sina platser än att utbildningarna saknas. Det finns till exempel områden där marknaden ropar efter kompetens, där lärosätenas utbildningar inte fylls och där personer anställs utan att ha rätt kompetens. I sådana lägen blir ett alltför ensidigt fokus på tillgång till utbildning problematiskt och lärosätenas möjlighet att ta ansvar högst begränsat.

Frågan om nuvarande utbildningsutbuds balans mellan reguljärt utbildningsutbud och utbildningar främst avsedda för fort- eller vidareutbildning hänger tätt samman med frågan om

möjligheterna till ett förändrat/utökat utbildningsutbud. Några aspekter av dessa frågor tas upp nedan.

I ett läge där många institutioner, och universitetet som helhet, når upp till sitt takbelopp är det svårt att ändra i en del av utbildningsutbudet utan att det får konsekvenser för andra delar; universitetet vill betona att i ett sådant läge måste den reguljära utbildningen ses som det centrala uppdraget.

En annan aspekt är att deltidskurser, kvällskurser och distanskurser historiskt haft sämre genomströmning än campusförlagda heltidskurser, och kostnaden per student blir därför märkbart högre. Detta ger en viss ovilja att skapa fler sådana kurser om man inte vet att man kan kompenseras ekonomiskt. Även här förstärker det faktum att takbeloppet redan uppnås denna inställning.

En tredje aspekt är att skapande av helt nya utbildningar medför ekonomiska utmaningar, eftersom kostnader för nyutveckling av kurser ofta är stora. Även om man skulle ha takbelopp kvar att fylla vill man vara ganska säkra på att det finns tillräckligt studentunderlag för en ny utbildning. För universitetet som helhet är det därför mer sannolikt med en utveckling mot att erbjuda mer flexibla undervisningsformer för befintliga kurser än att skapa helt nya kurser.

Eftersom kunskapsläget om framtida behov än så länge är svagt menar Stockholms universitet att det finns skäl att skynda långsamt, och att utvecklingen behöver ske i växelverkan mellan inblandade parter. Universitetet deltar i denna samverkan och menar vidare att det är viktigt att bevaka hur satsningen fortlöper och hur kunskapsläget om behoven utvecklas innan omfattande anpassningar av t.ex. kursutbud genomförs.

Universitetets utgångspunkt är att det kommande året kommer skapa mer ljus över situationen. Till detta finns det fler skäl:

- De första sökombgångarna kommer kunna ge vägledning om behoven när de omställningsstudiesökande studenternas intresseområden, omställningsorganisationernas bedömningar och CSN:s beviljanden analyseras. Även balansen mellan högskolornas och yrkeshögskolornas utbud är viktigt att ha med i denna ekvation.
- Det arbete som initierats vid universitetet under hösten, utifrån uppdraget till lärosätena att analysera sitt utbildningsutbud, kommer att vidareutvecklas. Även frågor om livslångt lärande ur ett större perspektiv kommer att vara av fortsatt intresse.
- Dialog och erfarenhetsutbyte mellan inblandade parter kommer att fortgå och vara avgörande för att hitta goda vägar vidare.

Vilka utmaningar upplever Stockholms universitet när det gäller att utveckla utbudet i enlighet med regeringens önskemål?

En första och mer övergripande utmaning är svårigheten att i nuläget fullt ut kunna besvara de frågor som universitetet fått i regeringsuppdraget. Orsaken till detta är att behoven ännu inte är kända. Universitetets mening är att frågorna är mycket viktiga, men delvis för tidigt ställda.

Ytterligare en utmaning är frågan om i vilken grad lärosätena ska arbetsmarknadsanpassa sina utbildningar, och då kanske framförallt de utbildningar som inte är yrkesutbildningar. Våra studenter måste å ena sidan fungera väl på arbetsmarknaden, å andra sidan är det viktigt att anpassningen inte i för hög grad sker på bekostnad av generiska kunskaper och bildning. Sådana kunskaper är centrala för studenternas möjlighet att möta förändringar i arbetslivet. Utöver det faktiska innehållet handlar frågan också om lärosätenas möjlighet att värna sin integritet och att behålla rådigheten över utbildningarnas innehåll och utformning.

En tredje utmaning är att begreppen omställning och livslångt lärande sänder delvis olika signaler. Omställning leder tankarna till karriärbyte, kanske på grund av arbetslöshet, medan livslångt lärande leder tankarna till fördjupning eller breddning inom befintligt yrke. Ansatsen med livslångt lärande och omställningsstudiestödet kan därför uppfattas som två olika spår.

Som nämnts tidigare hänger möjligheterna för Stockholms universitet att anpassa och utveckla sitt utbud i hög grad ihop med utnyttjade takbelopp. Vill man uppnå förändring är detta en konkret utmaning, och behöver beaktas om omställningsstudiestödet ska få avsedd effekt.

Ytterligare en fråga att beakta är de relativt långa ledtider som kan uppstå i samband med kurs- och utbildningsutveckling och som motiveras av kvalitetsskäl. Vad detta betyder i relation till utbildningar riktade till yrkesverksamma, där externa önskemål om snabb anpassning kanske riskerar att väga tyngre än interna krav på kvalitet, är ytterligare en utmaning. Viktigt att fråga sig är till exempel i vilka fortbildningsområden som uppdragsutbildning skulle vara den bästa lösningen.

Dialog med andra lärosäten och organisationer

I uppdraget från regeringen framgick även att lärosätena vid genomförandet av uppdraget skulle föra dialog med andra lärosäten, UKÄ och organisationer med kunskap om arbetsmarknaden.

Universitetsledningen har, genom Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF), på nationell nivå bidragit till dialog med flertalet inblandade parter.

Stockholms universitet har dessutom deltagit i två webbkonferenser som SUHF har anordnat och där möjlighet getts att diskutera med andra lärosäten. På det första av dessa konferenser deltog även representanter från Utbildningsdepartementet och från UKÄ.

Stockholms universitet har vidare deltagit i sektorns omvärldsbevakningsnätverksträff på Örebro universitet i oktober, där livslångt lärande var ett av diskussionsämnena och där Statistiska centralbyrån informerade om arbetsmarknadsprognoser och –statistik kopplat till högre utbildning.

Detta beslut är fattat av rektor, professor Astrid Söderbergh Widding, efter föredragning av Ulf Nyman. Studeranderepresentanter har informerats och haft tillfälle att yttra sig.